

**ADABIY TA'LIMDA ISH DAFTARI VA O'QUV
TOPSHIRIQLARI TIZIMI**

*Rasulova Gulbahor Kerimbayevna, Toshkent amaliy fanlar
universiteti dotsenti*

**SYSTEM OF WORKBOOKS AND EDUCATIONAL
ASSIGNMENTS IN LITERARY EDUCATION**

*Rasulova Gulbahor Kerimbaevna, Associate professor of Tashkent
University of Applied Sciences*

**РАБОЧАЯ ТЕТРАДЬ И СИСТЕМА УЧЕБНЫХ
ЗАДАНИЙ В ЛИТЕРАТУРНОМ ОБРАЗОВАНИИ**

*Расулова Гульбахар Керимбаевна, доцент Ташкентского
университета прикладных наук*

<https://orcid.org/0000-0001-9685-8244>

e-mail:

grasulova@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada adabiy ta'limni rivojlantirish masalasi, xususan, ish daftari va o'quv topshiriqlarini takomillashtirish, adabiyot o'qitishda savol va topshiriqlari mazmunini tahliliy o'rganish, asar mohiyatini ochib beruvchi o'quv topshiriqlar ishlab chiqishning ilmiy-metodik asoslarini yaratish, o'quvchilar bilimni baholash mezonlarini ko'rib chiqish bo'yicha muhim tavsiyalar, xulosalar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: ish daftari, adabiy ta'lim, ta'lim mazmuni, asar mohiyati, badiiy asar tahlili, o'quv topshiriqlari, savol, topshiriq, uy vazifasi, bilim, ko'nikma va malakalar.

Abstract: The article describes the issue of the development of literary education, in particular, important recommendations, conclusions on improving workbooks and educational assignments, analytical study of the content of questions and tasks in teaching literature, the creation of scientific and methodological foundations for the development of educational tasks that reveal the essence of the work, consideration of criteria for assessing students' knowledge.

Keywords: workbook, literary education, educational content, essence of the work, analysis of the work of art, educational tasks, question, assignment, homework, knowledge, skills and qualifications.

Аннотация: В статье изложены важные рекомендации, выводы по вопросу развития литературного образования, в частности по совершенствованию рабочей тетради и учебных заданий, аналитическому изучению содержания вопросов и заданий при обучении литературе, созданию научно-методических основ разработки учебных заданий, раскрывающих сущность произведения, рассмотрению критериев оценки знаний учащихся.

Ключевые слова: рабочая тетрадь, литературное образование, содержание обучения, характер произведения, анализ художественного произведения, учебные задания, вопрос, задание, домашнее задание, знания, умения и навыки.

KIRISH. Globallashuv davrida adabiyot o'qitish metodikasida keyingi yillarda bir qator innovatsion yondashuv, pedagogik texnologiyalar qo'llanib kelinadi. Ammo bu borada hali jiddiy o'zgarish ko'zga tashlanmaydi, ya'ni o'quvchilar badiiy asarlar mazmuniga to'la kira olgani yo'q. Hatto ayrim o'qituvchilar ham o'zi o'qitayotgan badiiy asar mohiyati, yozuvchining asarni yozishdan maqsadi nima ekanligi bilmaydi. Adabiy ta'limdagi

muhim muammolar qatorida o'quv topshiriqlarini takomillashtirish masalasi ham turadi. Bu borada pedagogik nuqtayi nazarda mamlakatimiz olimlari ilmiy izlanishlar olib borgan, biroq metodik jihatlari

hali to'la ishlanmagan. Shu o'rinda, H.Suyunov¹ning adabiyot o'qitishda savol va topshiriqlar ustida ishlashga o'rgatish usullariga doir tadqiqoti adabiy ta'limda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlash joiz, ammo mazkur tadqiqotga ham sal kam yigirma yil bo'lyapti. Zamonaviy talablar asosida adabiyot o'qitish metodikasini takomillashtirish, pragmatik o'quv topshiriqlar tizimini ishlab chiqish zarurati mavjud.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI. Shu o'rinda metodist olim G'.Hamroyevning o'quv topshiriqlarini vazifa va mazmuni jihatidan farqlash va tasniflash nazariyasi haqida alohida to'xtalish lozim². Mazkur tadqiqot ona tili ta'limida o'quv topshiriqlari ishlab chiqishshga doir bo'lsa-da bugun tobora integratsiyalashib borayotgan ta'lim tizimida quyi sinflardan boshlab ona tili va adabiyot fanlarini qo'shib o'qitish amaliyoti kechayotgan bir paytda mazkur tadqiqot adabiyot o'qitish metodikasi uchun ham ahamiyatlidir.

“Adabiyot chin ma'nosi ila o'lgan, so'ngan, o'chgan yarador ko'ngilga ruh bermak uchun faqat vujudimizga emas, qonlarimizga qadar singishgan qora balchiqlarni tozalaydirg'on, o'tkur yurak kirlarini yuvadurg'on toza ma'rifat suvi, xiralashgan oynalarimizni yorug' va ravshan qiladurg'on, chang va tuproqlar to'lgan ko'zlarimizni artib tozalaydurg'on buloq suvi”³. Mazkur sifatlash va o'xshatishlar faqat adabiyotga xos obrazli ifodalash xususiyatlariga ham taalluqlidir.

Adabiyotni madaniyatning asosiy sohalaridan biri sifatida baholar ekan, metodist olim S.Dolimov bunda asosiy jihat xalqning tarixiy taraqqiyoti,

o'ziga xosligini badiiy obrazlarda ifodalash xususiyati ekanligini qayd etadi: “Adabiyot birinchi navbatda odamlarni va ularning hayotini tasvirlaydi, bu tasvir esa tarixiy haqiqat va tarixiy voqealar bilan uzviy bog'lanadi”⁴.

Asta-sekin, yangi materiallarni doimiy sinovdan o'tkazish bilan darslik mazmunining ma'lum bir tashkiloti paydo bo'ldi. Shunday qilib, biz ish daftarlarimizni tashkil etishning bir nechta asosiy xususiyatlarini ajratib ko'rsatishimiz mumkin.

-Ish daftarida har bir mavzu bo'yicha uchta turdagi o'quv topshiriqlari mavjud: analitik, mualliflik savollari zanjiri bo'yicha matnni mustaqil o'rganish bilan bog'liq;

-Matnlarni tanlashda o'rta yoshdagi maktab o'quvchilarining yosh xususiyatlari va zamonaviy bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishlari hisobga olinadi. Qo'llanmalar matnlari mavzu va janrlarga ko'ra xilma-xildir.

-O'rta o'quvchi turli shakllarda taqdim etilgan ma'lumotlar bilan ishlashni o'rganadi: diagramma, chizma, xarita, jadval, piktogramma.

Keling, sanab o'tilgan metodik ish daftarining xususiyatlarni batafsil ko'rib chiqaylik. Ish daftarining tuzilishi janr tamoyiliga muvofiq tashkil etilgan.

3-Topshiriq. Tezis sifatida bergan ta'rifingizdan foydalanib, “Hasad nima?” mavzusida argumentativ matn yozing, matndan fikringizni tasdiqlovchi misol keltiring. Hajmi kamida 8 ta jumla bo'lishi kerak.

4-Topshiriq. Ma'lumki, Rey Bredberi chinakam til ustasi. “Bir kunlik yoz” matnida qanday o'xshatishlar borligini eslang.

Taqqoslash mexanizmi

2.4.1-jadval

Hikoyadan tushirib qoldirilgan o'xshatishi bor jumlar	Tushirib qoldirilgan jumlar
1. U uzluksiz yetti yil to'xtamay yo'g'ar, ming kunlab erta-yu kech tinmay shovqin bilan, _____ billur tomchilari jaranglab, _____ mavj urib, o'zidan ming xil sohil-u dengiz tuzib yog'averardi.	a)Qalam bilan chizilgandek
2. Ba'zida kechalari Margo ularning uyquda g'o'ldirashlarini, tushlarida _____sap-sariq, kattakon, butun olamni sotib olish mumkin bo'lgan tilla tangani ko'rishlarini his qilar, bu tarovat ularning	b)Yomg'irlar yuvib ketgandek

¹ Сууюнов Х. Адабиёт дарсларида ўқувчиларни савол ва топшириқлар устида ишлашга ўргатиш усуллари. Пед.фан.ном. дисс.-я. –Т., 2005. –125 б.

² Hamroyev G'. Ona tilidan o'quv topshiriqlari tuzish metodikasi –Toshkent. Donishmand ziyosi, 2021. 157 b.

³ Чўлпон. Адабиёт надир? – Тошкент: Чўлпон нашриёти, 1994. – 37-б.

⁴ Долимов С., Убайдуллаев Х., Ахмедов Қ. Адабиёт ўқитиш методикаси. – Тошкент: Ўқитувчи, 1967. – 225-б.

sovuqdan qaltirayotgan qo‘l, oyoqlari barmoqlarining uchigacha ajib bir harorat hadya qilar.	
3) Uning _____ jilosi-yu issiq tafti haqida kichik-kichik hikoyachalar va she‘rlar yozishdi.	d) barchasi xira tortib qolgandek
4) Ular _____ bir joyda tinmay aylanishar, faqat Margo yolg‘iz o‘zi bir chetda qaqqayib turardi.	s) Och zangori shoshadek
5) U shu qadar zaif va rangpar bo‘lib qolgan ediki, bir paytlardagi chiroyini mana shu _____ go‘yo...	f) Do‘mbira chalgandek, daryodek
6) Moviy ko‘zlar, pushti lablar, olovrang sochlar, _____	g) Oltindek
7) Biroq _____ bo‘lishsa, osmonning ko‘z yoshlariga cho‘mgan derazadan ko‘zini uzmay, jimgina ashulaga qo‘shilardi.	g‘) Charxpalakdek
8)- Oftob xuddi _____, -kunlardan bir kuni cho‘chinqirab hikoya qilgandi u.	h) Bo‘ronda qolgan xazondek
9) Osmon esa xuddi _____ yaltirardi.	l) Tilla tangadek
10) Momaqaldiroq gumburlaganda bolalar qo‘rquvdan cho‘chib tushdilar, bir-birini itargancha _____ duvva yugura ketishdi.	m) Oftob va yoz haqida kuylagandek
11) Ular muzlab qolgan oyoqlarini poldan uza olmay _____ qotgandilar.	n) Haykaldek

Kalit. 4-topshiriq.

1.f; 2.a; 3.g; 4.g‘; 5.b; 6.d; 7.m; 8.l; 9.d; 10.h; 11.n.

5-topshiriq. Rey Bredberining “Bir kunlik yoz” asariga berilgan topshiriqni bajaring.

1) Bir kunlik yoz hikoyasi qaysi sayyorada bo‘lib o‘tadi?

2) “U shu qadar zaif va rangpar bo‘lib qolgan ediki, bir paytlardagi chiroyini mana shu yomg‘irlar yuvib ketgandek go‘yo”, -ushbu ta‘rif kim haqida?

3) “... -bir gul, menimcha, Ochilar bir soatcha” – ushbu satrda tushirib qoldirilgan so‘zni toping.

4) Bosh qahramon necha yoshida Zuhro sayyorasiga keladi?

5) Oftob har necha yilda chiqadi?

6) Margoni ustoz kelgunicha qaznoqqa qamab qo‘yish fikri kimga tegishli?

7) Quyosh chiqish hodisasi ro‘y berganda bolalar necha yoshda edi?

8) Zuhro sayyorasidagi chakalak o‘tlarni qaysi hayvonga o‘xshatishgan.

6-topshiriq. Hikoyadan ta’sirlanib sizga yoqqan epizodga rasmiy illyustratsiyalar chizing.

1) Zuhro sayyorasidagi doimiy yomg‘ir tasviri.

2) 7 yilda bir marta chiqadigan quyosh tasviri.

3) Margoni qaznoqqa qamab qo‘yish tasviri.

Mustaqil o‘qish uchun.

XULOSA. Yakuniy ish rasmiy illyustratsiya yordamida aks ettirishdir. Vazifa tavsifidan ko‘rinib turibdiki, bu ishning qiyinchilik darajasi analitikadan yuqori. Manba ma’lumotlari (matnlar, rasmlar), shuningdek, ish turlari yanada xilma-xildir. 5-9-sinf maktab o‘quvchilari, mavzu ko‘nikmalaridan tashqari, meta-mavzu ko‘nikmalarini egallaydilar – ular turli shakllarda taqdim etilgan ma’lumotlar bilan ishlashni o‘rganadilar: badiiy va ommabop ilmiy matnlar, fotosuratlar, chizmalardan foydalanish yaxshi samara beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Суюнов Х. Адабиёт дарсларида ўқувчиларни савол ва топшириқлар устида ишлашга ўргатиш усуллари. Пед.фан.ном. дисс-я. –Т., 2005. –125 б.
2. Hamroyev G‘. Ona tilidan o‘quv topshiriqlari tuzish metodikasi –Toshkent. Donishmand ziyosi, 2021. 157 b.
3. Чўлпон. Адабиёт надир? – Тошкент: Чўлпон нашриёти, 1994. – 37-б.
4. Долимов С., Убайдуллаев Х., Ахмедов Қ. Адабиёт ўқитиш методикаси. – Тошкент: Ўқитувчи, 1967. – 225-б.